

نقش رنگ و نور در طراحی صحنه و زیباسازی اجراها

تاریخ دریافت: ۱۴۰۱/۰۹/۲۸

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۱/۱۱/۰۴

کد مقاله: ۱۵۵۰۵

علیرضا اسدی دوپیه آباد^۱

چکیده

صحنه آرائی فعالیتی است بی اندازه خلاق و در عین حال دقیق و قانونمند و محدود چرا که خلاقیت طراح وابسته به متنی است که مجاز به گریز از قراردادهای و معیارهای آن نمی باشد. هدف از انجام این پژوهش تأثیر نقش رنگ و نور در طراحی صحنه و زیباسازی اجراها می باشد. نوع پژوهش حاضر توصیفی تحلیلی بوده و روش گردآوری اطلاعات برپایه مطالعات کتابخانه ای است. نتایج پژوهش نشان داد یکپارچه سازی ترکیب با رنگ، هنرمند را قادر به جلب نظر تماشاچیان به نقاط کانونی هر صحنه در طی پیشرفت اجرا می سازد. تماشای از طریق چشمان هنرمند آنچه را که منظور روایت داستانی ضمیمه گردیده است، می بیند و می تواند معنی ضمنی آن را تصور کند. اشیاء و عناصر به خودی خود صحبت نمی کنند آنها باید در رابطه ای با فضا و یکدیگر قرار داده شوند که دارای معنا و فصاحت گردند. جهت خلق ترکیبی راضی کننده، صحنه نگار باید هم آن را حس کند. تحت کنترل درآوردن فضا به نمایش، آزادی در اندازه و رنگ می دهد تا که، همانند زندگی ایستای نقاشی، اشیاء انتخاب شوند و تغییر شکل یابند. در این مقاله به بررسی این می پردازیم که رنگ و نور به چه میزان در زیبا سازی اجراها نقش به سزایی دارد. استفاده از رنگ برای خلاصه سازی و انگیزش زندگی احساسی و عاطفی نمایش اغلب اولین و حقیقی ترین واکنش به یک متن به چه میزان می باشد و در آخر به این نتیجه می رسیم که رنگ می تواند برای نشان دادن و به ظهور رساندن ارتعاش عاطفی و حسی نمایش مورد استفاده قرار گیرد.

واژگان کلیدی: طراحی صحنه، رنگ، نور، تئاتر، صحنه آرائی.

۱- مقدمه

ارکان تئاتر، بازیگر، تماشاگر، صحنه، نویسنده، کارگردان و طراح صحنه می‌باشند و بعد افرادی که فعالیت آن در پشت پرده جهت کار یک نمایش ضروری است از جمله: طراحان لباس، نور و گریم، مسئولین نور و صدا، گرمورها، مدیران صحنه و سالن، مسئولین کارگاه‌های دکور و لباس و یکدیگر یک مجموعه تئاتری (فروتن و رضوانی، ۱۳۹۸). در ادوار گذشته، نویسنده، بازیگر نیز بوده و بازیگر نقش اول کارگردانی نمایش را نیز بر عهده داشته ولی در اثر گذشت زمانی و لزوم تخصصی تر شدن کارها در تئاتر، مانند سایر هنرور و علوم نیز تغییرات و تحولات بسیار رخ داده است به نحوی که امروز یک مجموعه تئاتری از افراد بسیاری تشکیل شده است که هر یک شغل و کار تخصصی خود را در این مجموعه بر عهده دارند و حتی در برخی از موارد کامپیوتر جای انسانها را گرفته اند. (از جمله نورپردازی، و تعویض صحنه ها) و انسانها فقط نقش یک برنامه ریز و سپس نقش یک اپراتور را ایفا می نمایند (فروتن و رضوانی، ۱۳۹۸).

۲- طراحی صحنه

طراحی صحنه از اساسی ترین بخش های یک عمل نمایشی محسوب می شود. این هنر ارزنده، به وقایع زندگی اجتماعی اشاره دارد و می تواند به تنهایی تمام داستان یک نمایشنامه را به تصویر بکشد. طراحی صحنه، به معنی آماده سازی و آشنایی با ابزار، اشیا، نوع کاربرد آن ها و استفاده از وسایل تزئینی طبق اصول زیبایی شناسی می باشد. عواملی مانند ابزار، لباس، رنگ و مکان صحنه، نقش مهمی در طراحی صحنه دارند. طراحی صحنه، اصولا برای تئاتر و فیلم و موارد نمایشی به کار می رود از این رو آشنایی با متن فیلم نامه یا نمایشنامه از مهم ترین مواردی است که یک طراح باید رعایت کند. فضای صحنه، باید به شکلی طراحی شود که افکار و عقاید بازیگران را به مخاطب منتقل کند (علیاری، ۱۳۹۵).

۲- نقش طراحی صحنه چیست؟ طراح صحنه کیست؟

چم فورت می گوید: «طراح صحنه شخصی است که در نقاشی، ترسیم، مجسمه سازی، معماری و پرسپکتیو تجربه دارد و کارهای رنگ شده معماران و تمام انواع مختلف تزئینات لازم را در صحنه تنظیم و اجرا می کند». در واقع طراح صحنه کسی است که فضای نمایش را می سازد. فضای فیزیکی را به کمک معماری و فضای احساسی را به کمک نور و طراحی صحنه چیزی نیست جز به وجود آوردن فضای متناسب و مطلوب و قابل قبول جهت به نمایش در آوردن یک متن نمایش با در نظر گرفتن موضوع، زمان، مکان، سبک و شیوه متناسب با نمایش و هماهنگی با کارگردان و گروه. به طور کلی، طراح فردی است که شی یا مکانی را زینت می بخشد. در عمل، هر کسی که اشیاء قابل لمس و غیر قابل لمس، محصولات ایجاد می کند، به عنوان طراح شناخته می شود. طراح صحنه نیز کسی است که صحنه را زینت می بخشد. طراح صحنه وظایف و مهارت های خاصی را دارا می باشد که در ادامه به توضیح این وظایف و مهارت ها می پردازیم (علیاری، ۱۳۹۵).

۳- وظایف طراح صحنه

طراح صحنه باید برای دست یابی به موارد فوق علاوه بر داشتن اطلاعات تخصصی (و جامعی از معماری، نقاشی، پرسپکتیو، نقشه کشی، نور، رنگ، موسیقی، هنر فیلم و سینما، و غیره) به وسیله فراگیری و مطالعه تاریخ (تاریخ تحولات اجتماعی، تاریخ هنر، تاریخ تحولات صحنه آرای، تاریخ تئاتر، تاریخ لباس) سبک شناسی، جامعه شناسی، روانشناسی و غیره اطلاعات خود را تکمیل نموده و با آگاهی کامل نسبت به ارائه طرحها و ایده ها خود عمل نماید. در واقع وظیفه طراح صحنه مطالعه دقیق نمایشنامه و خلاصه نویسی داستان مشورت با تمامی عوامل مانند کارگردان، گرمور، بازیگران و ... پیاده سازی ایده های جدید طبق بودجه آمادسازی به موقع طرح اولیه و ارائه طرح به کارگردان اعمال دستورات کارگردان بر روی طرح نهایی و مشورت با تمامی اعضا حضور در هنگام فیلم برداری به منظور تغییرات ناگهانی آماده سازی و خرید تمامی ابزار و تجهیزات مورد نیاز (بیضایی، ۱۳۷۹).

۴- تحولات صحنه آرای

- تحولات صحنه آرای در سیر تاریخی خود به پنج دوره اصلی قابل تقسیم و مورد بررسی است:
- ۱- دوران قبل از قرون وسطی، از زمان پیدایش هنر بودن باستان و روم باستان تا آغاز قرون وسطی.
 - ۲- دروان قرون وسطی
 - ۳- دوران رنسانس
 - ۴- دوران پس از رنسانس تا پایان قرن نوزدهم.

۵- دوران قرن بیستم.

هنر معماری، مجسمه سازی و نقاشی و سایر هنرها در هنر یونان باستان از متکامل یافته ترین شکل هنری زمان خویش بشمار می‌روند.

هنر یونان باستان را به عنوان مهد پرورش و تکامل هنر به شمار می‌آید.

اگر چه هنر مصر از لحاظ قدمت هنری در دنیا پیش قدم است اما این هنر مخصوص خدایان و فراعنه است و موجد آن قدرت و به کارگرفتن برده های بی شمار و نیروهای در بند است. اما هنر یونان بیشتر در رابطه با انسان (یونان کشور دموکراسی و آزادی) بوده است و به دو دوره ممتاز تقسیم می‌گردد:

الف) عهد قدیم یا آرکائیک: پس از دوران هنری کرتیان و میسه نیان (دوران تاریکی و عقب ماندگی هنر یونان) این دوره آغاز گردید که دارای سبک های زیر بود:

۱- سبک دوریک

۲- سبک یونیک

۳- سبک کورنتین

ب) عهد تکامل یا کلاسیک: در حدود قرن پنجم قبل از میلاد شروع می‌شود و تا حدودی دنباله سبک آرکائیک است. در این هنر از یک طرف توجه شدید به طبیعت از نظر ظاهری مطرح است و از جانب دیگر توجه به یک نوع زیبایی ایده آل و کامل. تقلید از طبیعت منشاء لذت است اما این تقلید باید تابع مناسبات و نظم و هماهنگی باشد.

در هنر یونان باستان کلاسیسم به تدریج پخته می‌شود و فلسفه اصالت عقل و اساس کلاسیسم یونان قرار می‌گیرد.

نمونه های مهم این هنر در عین تحرک و استحکام، آزاد و راحت به نظر می‌رسند در این نمودار نهایت تسلط هنرمند است (مانی قلم، ۱۳۸۰).

۵- ویژگی ها و مهارت های طراح صحنه

به کار گیری خلاقیت و قدرت تخیل خود ارتباط عالی با تمامی همکاران سازماندهی و رهبری تمام اعضای گروه خود تمرکز بالا و توجه به تمامی جزئیات علاقه زیاد به حرفه طراحی صحنه آمادگی برای تغییرات احتمالی داشتن ذوق هنری داشتن اطلاعات به روز در زمینه مد و لباس پشتکار و تحمل فشارهای کاری (علیاری، ۱۳۹۵).

۶- کارکردهای طراحی صحنه و صحنه پردازی

طراحی صحنه ها کلا بسته به ماهیت اثری هنر دو گونه اند:

۱- واقع گرایانه: برداشتی خلاقانه از واقعیت موجود در جهان

۲- اکسپرسیونیستی: برداشتی ذهنی گرایانه و غیر واقعی از واقعیات و زندگی.

۶-۱- کارکردهای طراحی صحنه در تئاتر

چهار کارکرد اصلی طراحی صحنه و صحنه پردازی در تئاتر از نظر مورکای گورلیک عبارتند از:

۱- بعنوان سند، مدرک، دکور، تاریخ و جغرافیای محل را گزارش می‌کند.

۲- بعنوان محیط، دکور معرف جایی است آدمی ساخته و یا بر زندگی تأثیر می‌گذارد و یا هر دو آن.

۳- ماشین تئاتر- دکور پاسخگوی خطوط تالار و تماشاگران و محدودیت های مادی دستگاه و تشکیلات صحنه، زمینه نمایش

و به کار بازیگرانی که خود بر روی آن بازی می‌کنند می‌آید.

۴- یک استعاره تجسمی ... طرح صحنه بیشترین نزدیکی را به متن نمایشنامه دارد و فایده آن این است که در عالم خیال برانزده نمایشی خاص است (نقشینه فرد و همکاران، ۱۳۹۰).

۶-۲- کارکرد صحنه پردازی

۱- نخستین کارکرد آن به طور ساده رساندن اطلاعات است. (مثال: یک سالن پذیرایی متعلق به عصر ویکتوریا).

رایج ترین روش برای اینگونه مستند سازی چیزی است که معمولا واقع گرای می‌خوانیم.

در این نوع (واقع گرای) هنرمند صحنه پرداز می‌تواند توهم مکان واقعی چه بصورت کامل و تمام و یا با جعل کردن هوشیارانه آن ایجاد کند. در برخی از موارد وجود یک عنصر واحد کافی است که معرف محل باشد مثل برج ایفل.

مستند سازی و واقع گرایی ضرورتاً چیز واحدی نیستند و تخیل تماشاگر همراه با اشارات طرح صحنه همانقدر موثر می تواند باشد که یک صحنه کاملاً واقع گرایانه.

۲- محیط و مستند سازی احتمالاً تا حدودی متداخل هستند ولی مترادف نیستند. مستند سازی بدو ناظر به تعیین مکان و زمان وقوع عمل است و نیز می تواند ناظر به تهیه اطلاعات پیرامون مردم آن مکان زمان و زمان باشد ولی محیط عبارت است از زمان و مکان به اضافه مجموعه ای از اوضاع احوال اقتصادی، سیاسی اجتماعی و مذهبی و ... که زندگی یک فرد را در بر می گیرد. محیط ممکنست مصنوع آدمی یا طبیعی باشد ولی گذشته از نوع خود تحت تاثیر مردمی است که در آن زندگی می کنند و این مردم نیز تئاتر از همان محیط اند (نقشینه فرد و همکاران، ۱۳۹۰).

۷- بازار کار حرفه طراحی صحنه

در گذشته، افراد قلیلی در رشته طراحی صحنه تحصیل می کردند، اما اخیراً، این رشته کاربردی، علاقه مندان بسیاری پیدا کرده است چراکه این رشته دارای بازار کار و آینده شغلی خوبی می باشد. البته رقابت در این زمینه زیاد است و جهت ارتقا و کسب مهارت، می بایست از دانش، مهارت و تجربه بالایی برخوردار باشید و علاوه بر مدرک طراحی، تجربه کار با کارگردان های مشهور کمک بسزایی به تقویت رزومه شما خواهد کرد. طراحان مبتدی، برای شروع کار خود، معمولاً به عنوان دستیار به طراح صحنه کمک می کنند اما با گذشت زمان و کسب مهارت تجربیات کافی، به طور مستقل فعالیت می کنند. در حال حاضر، آمار دقیقی از حقوق طراحان صحنه موجود نمی باشد چراکه حقوق یک طراح کاملاً به رزومه، دانش، مهارت، حجم و کیفیت کار و توافق بین طراح و کارگردان دارد. اما با خلاقیت و به کار گیری دانش و تجربه کار با کارگردان های معتبر می توانید از حقوق و مزایای قابل توجهی برخوردار شوید. در کشور ایران طراحی لباس و صحنه با هم ترکیب شده اند اما در کشورهای دیگر این دو رشته به صورت دو حرفه مستقل می باشد (دلخواه و آبتین، ۱۳۹۸).

۸- انواع طراحی صحنه

در انتخاب نوع طراحی، به منظور یک طراحی پیشرفته و عامه پسند، توافقی بین طراح صحنه و کارگردان صورت می گیرد اما ایده ها و نظرات طراح در ارجحیت است. طراحی صحنه انواع مختلفی دارد که شامل موارد زیر می باشد: طراحی صحنه جعبه ای طراحی ساده طراحی صحنه با لوازم قابل تغییر طراحی صحنه به وسیله سکو طراحی صحنه متحرک طراحی با استفاده از نور (فروتن؛ رضوانی، ۱۳۹۸).

۹- طراحی صحنه در تلویزیون

از آنجایی که تلویزیون یکی از پر بیننده ترین رسانه هاست بنا براین حساسیت های زیادی را به خود جلب می کند. در طراحی صحنه ی تلویزیون بیشتر از مواد خام برای زینت دادن صحنه استفاده می شود. پارچه های آویز و پارچه های نقاشی از پر کاربردترین وسایلی ست که در طراحی تلویزیون استفاده می شود و توجه بسیاری از مردم را جلب می کند. جهت آموزش طراحی صحنه (تئاتر، تلویزیون، سینما و ...) علاوه بر دانشگاه های سراسر کشور، موسسات و مراکز آموزشی معتبری نیز، اقدام به برگزاری دوره های پیشرفته طراحی صحنه کرده اند که یکی از این مراکز آموزش مجازی پارس می باشد.

۱۰- طراحی صحنه در تئاتر

طراحی صحنه در تئاتر، کمی متفاوت تر از سایر طراحی ها می باشد. کارگردان تئاتر همیشه اولین جلسه کاری را با طراح صحنه برگزار می کند چرا که دکور و صحنه در تئاتر از اهمیت خاصی برخوردار می باشد. افراد به تئاتر می آیند تا همه چیز را از فاصله نزدیک مشاهده کنند. در واقع طراح صحنه متن نمایشنامه تئاتر را به تصویر تبدیل می کند. در تئاتر نمی توان از لوازم تزئینی بیش از اندازه استفاده کرد چراکه اشیا کاربرد بیشتری در طراحی صحنه تئاتر دارد. یکی از عوامل دیگری که تاثیر بسیاری در تئاتر دارد، مدیریت زمان است. طراح صحنه در تئاتر، زمان زیادی برای آماده سازی صحنه ندارد. با توجه به علاقه بسیار افراد به سینما، تلویزیون و یا تئاتر، طراحی صحنه نیز طرفداران زیادی را به خود جذب کرده است، از این رو برخی از آموزشگاهها و مراکز آموزشی در راستای ارتقای صنعت طراحی صحنه و همچنین نزدیک کردن این علاقمندان با ذوق، دوره های آموزشی طراحی صحنه برگزار می کنند و مرکز آموزش مجازی پارس یکی از این مراکز معتبر، می باشد (بیضائی، ۱۳۷۹).

۱۱- طراحی صحنه برای کودکان

طراحی صحنه برای کودکان، نکات و جزئیات قابل توجهی دارد که رعایت این نکات بسیار مهم است. صحنه باید به گونه طراحی و یا تزئین شده باشد که برای کودک کاملاً قابل درک باشد و همچنین از رنگ ها و وسایلی استفاده شده باشد که مناسب سن کودک و همچنین برای کودک جالب باشد. بیشتر روانشناسان و متخصصین معتقدند که استفاده از رنگ هایی مانند زرد، نارنجی و یا قرمز می تواند به خوبی نظر کودکان را به صحنه جلب کند. طراحان صحنه از سبک های بسیار متفاوتی برای کودکان استفاده می کنند که بهره گیری از این سبک ها بستگی به تجربه، خلاقیت و نظر شخصی طراح صحنه مرتبط است. طراحی صحنه باید به گونه ای باشد که قوه تخیل کودک را فعال سازد و همچنین کودک بتواند شخصیت های نمایش را به طور کامل درک کند (بیضانی، ۱۳۷۹).

۱۲- تأثیر رنگ در طراحی صحنه

رنگ ها نه تنها در طراحی صحنه، بلکه در زندگی روزمره ی بشر تأثیر بسیاری دارد. نکته جالب اینجاست که رنگ ها می توانند علایق، احساسات و عواطف و... را بیان کنند و حتی می توانند باعث شادی، غم، اضطراب و یا آرامش شوند. رنگ های موجود در طبیعت از بهترین رنگ هایی ست، که می توان برای انتخاب رنگ مناسب از آن الگو گرفت. رنگ ها به چند دسته تقسیم می شوند: رنگ های اولیه: رنگ هایی که ترکیبی نیستند (قرمز، آبی، زرد) رنگ های ثانویه: رنگ هایی ترکیب شده از رنگ های دیگر هستند مانند نارنجی. رنگ هایی میانی: ترکیبی از رنگ های اولیه و رنگ های ثانویه مانند سبز آبی. یک گریمور یا چهره پرداز وظیفه دارد که رنگ ها را بشناسد و با چگونگی ترکیب آن ها برای ساختن فن (رنگ زمینه) و رنگ و روغن چهره آشنایی پیدا کند. چگونگی و طرز به کار گرفتن آن ها را برای هر شخصیت و همینطور کاربردها را در کنار هم فرا بگیرد (شاهین، ۱۳۸۳).

۱۲-۱- تأثیرات احساسی و روانی رنگ ها بر روی صحنه

از گذشته ی بسیار دور، رنگ یک عامل بسیار مهم در صحنه محسوب می شده است، با نگاهی عمیق و حتی سطحی به تئاتر دوره باستان تا معاصر در غرب و شرق می توان اهمیت و نقش مؤثر رنگ را در لباس، گریم بازیگر و صورتک مشاهده کرد. هرگز نمی توانیم تئاتر بدون رنگ را متصور شویم! رنگ نشان دهنده یک محیط و یا یک شخصیت از طریق دکور، لباس، صورتک و گریم است.

بر روی صحنه ی تئاتر، رنگ های مختلف و گوناگون، تأثیرات احساسی و روانی متفاوت و مختلفی را به جای می گذارد، نتایج و اثرات رنگ نیز به وسیله بازی با نور های رنگی بر دکور، لباس و چهره حاصل می شود. از دوره ها و زمان های گذشته، رنگ مورد بررسی و تحلیل قرار گرفته، زیرا که بشریت در طول زمان مجذوب رنگ های طبیعت بوده است. از دوران های ابتدایی در مراسم مذهبی رنگ های متفاوت استفاده می شد و از دید و نگاه روانشناسی هر رنگ برای خود مفهوم (معنی) خاص و سمبل خاصی به حساب می آمده است (منتظری پور؛ عطایی، ۱۳۸۳).

این سمبل ها شامل:

- قرمز: مظهر نیرو، حساسیت، قدرت آتش، اقتدار، خشونت، نیروی شیطانی و تجاوز، قدرت خون.
 - سبز: نماد تحرک و تازگی.
 - سفید: مظهر خوش بینی، زندگی، پاکی و شادی.
 - آبی: مظهر پارسایی، آرامش، تصمیم، کودکی.
 - زرد کم رنگ: مظهر سستی.
 - زرد پر رنگ: نماد نشاط، خوشبختی، دانائی، شادی، ثروت، آفتاب.
 - سیاه: نماد مرگ، غم، ترس، خیانت، بدبینی.
- در زمان حال نه تنها سمبل های بالا ارزش معنوی خود را حفظ کرده و نگهداشته، بلکه در طول زمان در دوره های مختلف رنگ های دیگری به رنگ های قبلی افزوده شده و به آن ها پیوسته اند؛ همانند:
- صورتی کم رنگ: مظهر رویایی، رومانیتیک.
 - ارغوانی: نماد دربار و درباریان.
 - نارنجی: نماد نشاط و امیدواری، زندگی.
 - سبز ملایم: مظهر تسکین و آرامش.

- خاکستری: نماد افسردگی، بی تفاوتی، گنگ.
- بنفش: مظهر اسرار آمیز، وهم انگیز.
- رنگارنگ نامنظم: مظهر غیرمنطقی، عدم تعادل.
- رنگ های شاد و زنده: نماد وفاداری، راستی و دوستی.
- رنگارنگ بیش از حد: مظهر خودپسندی و خود بینی.
- رنگ های نامشخص: مظهر بیماری و تلخی است (ایتن ، ۱۳۷۰).

۱۲-۲- نورهای رنگی و بازیگران

روی صحنه، در محل بازی بازیگران نباید سایه های غیرطبیعی و موحش در روی صورت و لباس بازیگران که تأثیر منفی می گذارد به وجود آوریم.

یک طراح نور، با هیچ عذر و بهانه ای نمی تواند و نباید از نورهای خیلی تند استفاده کند، تا صورتهای بازیگران بد و غیرعادی به نظر نرسد و مجبور نشود از گرمیهای غیرطبیعی که امروزه نیز متداول شده است استفاده کند و لباس بازیگران نیز مانند صورتشان نباید تحت تأثیر نور صحنه و مغایر با آنچه که باید باشد به نظر برسد و گاهی انجام دادن و رعایت این مسأله برای طراح نور بسیار دشوار می شود. اغلب اوقات فضای بازی با نورهای رنگی (زرد روشن و صورتی) نورپردازی می شود که برای بازیگران بقدر کافی مناسب و خوب هستند اما روی اشیاء و لباسهای سبز تأثیر معکوس و بدی دارند و آنها را بسیار بدرنگ و مرده جلوه می دهند. از آنجاییکه ممکن است در صحنه قطعاً چنین اتفاقاتی بیفتد و نورهای مختلف رنگی روی آکسوار و لباسهای صحنه تأثیرات معکوس بگذارند لازم است که طراحان نور برای اجتناب از مشکلات بعدی و عدم ایجاد فضای مرده و دلنگ کنند، اطلاعات کافی در مورد کار خود در اختیار طراحان لباس و صحنه نیز بگذارند. از مرحله ی انتخاب رنگ و ترکیب کردن و اجرا نمودن آن بر روی چهره، گرمیور سه عمل را انجام می دهد، عمل شیمیایی، فیزیکی و روانی. هنگامی که گرمیور رنگ را انتخاب کرده و با یکدیگر مخلوط می کند و رنگی جدید به وجود می آورد، عملی شیمیایی را انجام داده. انتخاب کردن یک رنگ مناسب به منظور زدن رنگ زمینه و گرمی نمودن بازیگر و همچنین تابش نور مناسب بر آن، برای نشان دادن چهره بازیگر به تماشاگران، عملی فیزیکی و انتخاب رنگی خاص برای یک شخصیت خاص، عملی روانی را انجام می دهد (ایتن ، ۱۳۷۰).

۱۳- اهمیت نورپردازی در صحنه اجرا

در سالنهای تاریک تئاتر، هنرپیشهها با درخشش خاصی از دید تماشاگران به ایفای نقش خود می پردازند. آن ها طوری در آکسسوار صحنه جا گرفته اند که گویی به تماشای داستان زندگی واقعی کاراکترهای نمایشنامه نشستند. این صحنه ی زیبا آمیخته ای از هنرهای مختلفی است که صحنه ی تئاتر را برای تماشاگران جذاب تر و به واقعیت نزدیک می کند؛ هنرهای همچون طراحی صحنه و لباس، موسیقی و نورپردازی. در این بخش، به بررسی اهمیت نور در هنر تئاتر پرداخته ایم تا با هویت آن بیشتر آشنا شویم. با توجه به اینکه نورپردازی در تئاتر بخشی از هنرهای بصری محسوب می شود، در هنگام تحقیق بر روی تجهیزات نوری و حالات مختلف طراحی نور، داشتن دید و نگاه بصری و تجسمی لازم به نظر می رسد. صحنه تئاتر با نورپردازی معنا و مفهوم پیدا می کند. این نور متشکل از انواع نورهای خاص در نقاط خاص است و نسبت به نمایشنامه و هویت صحنه تغییر می کند. به طور کلی، نور در صحنه تئاتر هماهنگ کننده چشم مخاطب در افت و خیزهای داستان نمایش است (شهری، ۱۳۸۵).

۱۴- طراحی نور در یک نمایش

در سالنهای نمایش، طراحی نور صحنه تابع همان قواعدی است که بر دیگر هنرهای بصری حاکم است؛ یعنی هماهنگی، توازن، تناسب، تاکید و ریتم. نور برای یک اجرا باید چنان طراحی شود که با تمام عناصر دیگر هماهنگی کامل داشته باشد. طرح نور باید با سبک دوران، شخصیت، عمل و فکر نمایشنامه تناسب داشته باشد. این اصل یعنی اصل وحدت، باید هم در محدوده خود نور به حساب آید و هم در کل نمایشنامه.

طراح نور، قبل از پرداختن به نیازها و الزامات نوری باید نمایشنامه را به طور کلی بشناسد. بنابراین باید کار خود را با تحلیل عمل، شخصیتها، افکار و منظره شروع کند تا سرانجام به نقطه نظرهای اساسی متن، معنای نمایشنامه و سبک آن دست یابد. طراح نور به هنگام مطالعه نمایشنامه باید در جستجوی اشاراتی باشد که نشان دهنده کیفیت طبیعی نور است. به عنوان نمونه، منبع نور طبیعی است یا مصنوعی؟ مربوط به چه دورانی است؟ تغییرات نور یعنی اشارات مربوط به تاریک یا روشن شدن تدریجی صحنه، روشن یا خاموش شدن چراغها، باز و بسته شدن پنجره ها، تغییرات نور برای قسمت های مختلف صحنه، جهت تابش نور

مثلا تابش نور ماه از میان پنجره یا نور خورشید که از طرفی بر صحنه می‌تابد، اثرات خاص نوری مثلا درخشش برق، قوس و قزح شعله آتش و در آخر رنگ‌آمیزی نور شامل روشنایی آتش، نور ماه، نور لامپ، نور خورشید.

طراح نور باید هوشیار بر نمایش باشد، چراکه نور وسیله‌ای است برای ایجاد فضای مناسب. نور می‌تواند روشن، تیره، گرم یا سرد باشد. می‌تواند قسمت‌های مختلف صحنه را با هم ترکیب کند یا عناصر و عواملی را از بقیه و از محیط پیرامون مجزا سازد. با استفاده از ترکیب، تنوع، بسط، رنگ و تقسیم نور می‌توان حالت و فضای مناسب را ایجاد کرد. در واقع طراح نور باید سبک نمایشنامه را بفهمد.

در تئاتر رئالیستی شاید لازم باشد او ترتیبی دهد که نور به ظاهر از منبع خاصی بتابد و بسته به نیازها و علت‌ها رئالیستی تغییر کند. در صورتی که متن غیر رئالیستی باشد تغییرات رنگ و تقسیم نور می‌تواند بیشتر اختیاری باشد. به هر حال نورپردازی پیوسته باید بازتابی از میزان رئالیستی یا غیر رئالیستی بودن اثر باشد. علاوه بر موارد بالا، نورپرداز باید به مبنای نمایشنامه و چگونگی بسط واقعه توجه داشته باشد. مثلا ممکن است نمایشنامه‌ای در حالت شاد آغاز شود و نورپردازی به تدریج به تیرگی و پریشانی میل کند. نورپردازی باید با مهارت، این تغییر را منعکس کند (میری، ۱۳۹۵).

۱۵- نورپردازی در سالن نمایش

نور در نمایش باید به گونه‌ای بر سوژه تأیید شود که از ایجاد سایه در جلو بازیگر و عدم تمرکز تماشاچی اجتناب کند. در ضمن از نورهای بسیار شدید استفاده نشود و نورها حالتی تقریبا ملایم داشته باشند. به طور کلی، نورها در سالن نمایش به دسته‌های عمومی، جانبی، پشت، موضعی و نورهای رنگی تقسیم‌بندی می‌شوند که در ادامه به توضیحی از آن‌ها پرداخته‌ایم.

۱۵-۱- نور عمومی

این نور همان نوری است که از روبرو به صحنه نمایش می‌تابد و یک نور اصلی است. خاصیت تخت‌کنندگی و فاقد بعد بودن به همراه وجود سایه‌های مزاحم در پشت سر بازیگران از محدودیت‌های این نور است، ولی به قدری این نوع از نور اهمیت دارد که تحت هیچ شرایطی در نمایش‌های ساده قابل اغماض نیست. حداکثر زاویه‌ی تابش این نور نسبت به خط افق بین ۲۵ تا ۴۵ درجه است که بهترین زاویه همان ۲۵ درجه است (شهیری، ۱۳۸۵).

۱۵-۲- نور جانبی

این نور، نوری است که از طرفین به صحنه می‌تابد و سایه‌های مزاحم نور تخت را تا حدی تخفیف داده و کم می‌کند، اما از بین نمی‌برد. این نور که از چپ و راست صحنه می‌تابد با همان بهترین زاویه یعنی ۲۵ درجه تا حداکثر ۴۵ درجه قابل تابش است و به سوژه‌های موجود در صحنه حالتی سه بعدی می‌بخشد.

۱۵-۳- نور پشت

این نور از بالا و پشت بازیگران به طرف تماشاچیان تابیده می‌شود به گونه‌ای که از دید تماشاچیان مخفی باشد. این نور، سایه‌های مزاحم نور عمومی روبرو و نورهای جانبی را در صورت تنظیم دقیق به صورت کامل حذف می‌کند و به نور بکراند یا بک گراند معروف است.

۱۵-۴- نور موضعی

یک نور مهم و اساسی در نمایش است که بخش کوچکی از صحنه یا موضوع را روشن می‌کند و برای تأکید کردن به یک سوژه‌ی انسانی یا غیرانسانی کاربرد دارد. با این نوع از نور می‌توان حتی در انتهای صحنه که کم‌خاصیت‌ترین بخش صحنه است و از آوانسن که مهم‌ترین بخش صحنه است، نقطه‌ای مهم‌تر ساخت و نظر تماشاچیان را برای مدتی معطوف آن کرد.

۱۵-۵- نورهای رنگی

نوع دیگری از نور است که با وسیله‌های رنگی با نام فیلتر رنگی قابل طراحی و اجرا بر روی موضوعات بوده و حالات مختلفی را برای تماشاچی تداعی می‌کند. شناخت نورها و رنگ‌های اصلی و کاربرد روان‌شناسانه آن‌ها عمده‌ترین خاصیت است که طراح نور بایستی از آن مطلع باشد تا بهترین نوع نورپردازی را ارائه کند (شهیری، ۱۳۸۵).

نتیجه گیری

آرایه‌گری یا طراحی صحنه در زبانزد و اصطلاح نمایشنامه و سینما، فن آراستن و تزئین صحنه نمایش یا صحنه بازی در سینما است. اگرچه در میان عامه به نادرست گاهی این واژه به جای دکور و به منظور بیان چگونگی چیدمان و آرایش وسایل در خانه به کار می‌رود. دکوراسیون به اجزا و کالایی گفته می‌شود که باعث زیبایی محل مورد نظر می‌شود. در ایران طراح صحنه عمدتاً به شخصی گفته می‌شود که وظیفه انتخاب لوکیشن و انتخاب وسایل مورد نیاز فیلم آکسسوار و چیدمان آن‌ها در صحنه را بر عهده دارد. در دکوراسیون داخلی به عنوان مثال برای خانه می‌توان از وسایلی مثل تابلوفرش یا هر کالای دیگری که به زیبایی محل کمک کند، استفاده کرد. هنر دکوراسیون کار سخت و حرفه‌ای است که امروزه در دانشگاه‌ها به عنوان یک شغل تدریس و آموزش داده می‌شود. نورپردازی در تئاتر قواعد خاصی دارد که طراح نور با شناخت سبک نمایش‌نامه، نورپردازی صحنه را آغاز می‌کند و با توجه به موضوع نمایش‌نامه صحنه را نورپردازی می‌کند. طراح نور با در نظر گرفتن فضای سالن نمایش، کیفیت نور را طوری تنظیم می‌کند که تماشاچیان از دیدن نمایش لذت ببرند و صحنه را تاریک نبینند و تمرکز لازم را داشته باشند. به‌علاوه طراح نور، زاویه تابش نور را هم تعیین می‌کند تا با توجه به موضوع نمایش‌نامه، حالات مختلف نورپردازی با زوایای درست انجام شود.

در دنیای نمایش، رنگ در دکور و نورپردازی، در لباس و چهره آرای، حضوری آشکار دارد، منظوری خاص را بیان می‌کند و بیننده را تحت تاثیر قرار می‌دهد. از دیدگاه روانشناسی، انتخاب هر یک از رنگ‌ها معرف شخصیت افراد است و رنگ سبز، بیانگر ثبات قدم و پایداری است. چیزی که ممکن است توسط یک تماشاچی از یک مسافت به صورت یک رنگ تنها به نظر آید ممکن است مجموعه‌ای از بسیاری رنگ‌ها باشد که تنها از نزدیک قابل مشاهده اند. مطالعه شیوه‌ای که تماشاچی سبز را (یک رنگ بیش از حد در دید روزمره) با نگاه به مناظر تشخیص می‌دهد، شیوه‌های بسیار متنوعی از به تصویرکشی دشت‌ها و درختان و اینکه چند رنگ فقط با کنار هم قرارگیری می‌توانند سبز به نظر برسند را آشکار می‌سازد. استفاده از رنگ برای خلاصه‌سازی و انگیزش زندگی احساسی و عاطفی نمایش اغلب اولین و حقیقی‌ترین واکنش به یک متن است. رنگ می‌تواند برای نشان دادن و به ظهور رساندن ارتعاش عاطفی و حسی نمایش استفاده گردد.

منابع

۱. ایتن، یوهانس (۱۳۷۰). عناصر رنگ، ترجمه دکتر حسن ملجائی، انتشارات دانش تایپ، تهران.
۲. بیضایی، بهرام (۱۳۷۹). نمایش در ایران، انتشارات روشنگران و مطالعات زنان، تهران.
۳. دلخواه، مسعود؛ اب‌تین، پریسا. (۱۳۹۸). تأثیر فضا و طراحی صحنه بر میزانشن در آثار رابرت ویلسون. مجله تئاتر، شماره ۷۷: ۶۱-۷۸.
۴. شاهین، شهناز (۱۳۸۳). بررسی نماد رنگ در تئاتر و ادبیات و در آیین ملت‌ها، مجله هنرهای زیبا - معماری و شهرسازی، شماره ۱۸: ۹۹-۱۰۸.
۵. شهیری، امین (۱۳۸۵). نورپردازی در تئاتر، انتشارات واحد فوق برنامه بخش فرهنگی دفتر مرکزی جهاد دانشگاهی، تهران.
۶. علیاری، فروتن (۱۳۹۵). اصول و مبانی طراحی صحنه، شرکت چاپ و نشر کتاب‌های درسی، تهران.
۷. فروتن، پیام؛ رضوانی، مولود. (۱۳۹۸). طراحی صحنه‌ی تئاتر با تأکید بر آراء آناکساگوراس، مجله فلسفه تحلیلی، شماره ۳۵: ۱۳۳-۱۵۸.
۸. فروتن یکتا، پیام؛ علیاری، فریدون. (۱۳۹۱). طراحی شیوه صحنه پردازی با تمرکز بر ناخودآگاه (طراحی صحنه اتفاقی)، نشریه هنرهای نمایشی و موسیقی (هنرهای زیبا)، دوره ۱۷، شماره ۱: ۵۵-۶۲.
۹. مانی قلم، تامارا (۱۳۸۰). تاریخ تکامل صحنه آرائی، انتشارات توکا، تهران.
۱۰. منتظری پور، مهدی؛ عطایی، ابوالقاسم، (۱۳۸۳). بررسی نماد رنگ در تئاتر و ادبیات و در آیین ملت‌ها، نشریه هنرهای زیبا، شماره ۱۸: ۹۹-۱۰۸.
۱۱. میری، مهدی (۱۳۹۵). طراحی صحنه با رویکرد رنگ و نور در صحنه آرای اجرای تئاتر، هفتمین کنفرانس بین‌المللی اقتصاد و مدیریت، تهران.
۱۲. نقشینه فرد، مه‌روز؛ خالصی، نوید؛ محبوبی، مریم؛ صفی‌یاری، نوشین (۱۳۹۰). بررسی تأثیر مدرنیسم بر طراحی صحنه و لباس تئاتر بر اساس نمایشنامه (کانجینچو)، سومین همایش ملی نساجی و پوشاک، یزد.